

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 5, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.94

Л. С. Ринейська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

КЛАСТЕРИ У СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

L. S. Ryneyskaya,
PhD, Associate Professor of International Economics and marketing
Poltava National Technical University named Yuri Kondratyuka, Poltava

THE CLUSTERS IN THE MODERN GLOBAL ECONOMY

Стаття досліджує роль кластерів у розвитку глобальної економіки. Визначається класифікація кластерів за різними його ознаками.

Показана роль Сполучених Штатів Америки у розробленні ідеї кластерів та її впровадження в національну економіку. Аналізується процес поширення кластерної моделі економіки по всьому світу. Особлива увага приділяється розвитку кластеризації економіки Європейського Союзу. Визначаються основні галузі країн Європи, у рамках яких функціонує найбільша кількість кластерів. Підкреслюється інноваційний характер багатьох кластерів, а також їх спрямованість на підйом економічного розвитку відсталих регіонів країн. Аналізуються особливості функціонування кластерної моделі економіки у Франції, Італії, Великій Британії. Перелічуються кластери, які діють найбільш ефективно. Обґрунтовується значення кластера як важливого універсального за своїми можливостями інструмента для підвищення конкурентоспроможності економіки окремих країн (або їх регіонів), а також для ефективного розвитку сучасної глобальної економіки.

The article explores the role of clusters in the global economy development. Classification of clusters for their various characteristics is determined.

The role of the United States in the clusters idea development and its implementation in the national economy is shown. The process of cluster model economy worldwide dissemination is analyzed. Particular attention is paid to the development of cluster economy in the European Union. The basic industries of Europe, where the largest number of clusters operates are determined. The innovative nature of many clusters and their focusing on lifting the backward regions economic development is emphasized. The peculiarities of cluster economy model in France, Italy and the UK are analyzed. The most efficient clusters are enumerated. The cluster value as an important universal instrument capable of enhancing the economic competitiveness of individual countries (or regions) and the efficient development of the modern global economy is substantiated.

Ключові слова: кластер, кластерна модель економіки, глобальна економіка, кластеризація економіки.

Key words: cluster, cluster economy model, global economy, economy clustering.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. В останні десятиліття ідея кластерів як засіб забезпечення конкурентоспроможності економічного розвитку регіонів отримала широкий розвиток практично в усьому світі. Сьогодні кластерна модель економіки упроваджується майже в усіх країнах світу, кластери функціонують у багатьох (і найчастіше в інноваційних) галузях економіки. Позитивний вплив кластерів на економічний розвиток країн і регіонів світу зумовив актуальність питання їх діяльності. Тому дослідження кластерної моделі економіки має важливе наукове і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. У зв'язку із поширенням кластерів у світовій економіці багато вчених вивчали їх діяльність, у тому числі: Н.В. Бондарчук досліджував функціонування кластерів в економіках різних країн світу. Т.В. Пушкар і В.Г. Федорова вивчали розвиток мережевих і кластерних об'єднань. Н. Комар аналізувала концепцію державної підтримки діяльності кластерів в Європі. А.В. Ямчук, З.О. Адаманова, А. Швецов розглядали функціонування інноваційних кластерів. Отже, як правило, у наукових працях досліджувалися окремі конкретні проблеми функціонування кластерів у різних галузях економіки. У той же час у науковій літературі недостатньо розкрито питання комплексного впливу кластерної системи на розвиток глобальної економіки у цілому.

Метою статті є дослідження ролі кластерів на розвиток національних і регіональних економік (наприклад, економіки ЄС), які є складовими сучасного глобального економічного простору.

Вклад основного матеріалу. Слово «кластер» походить від англ. cluster – тріо, купа, ріи, скупчення. Теоретичні основи кластерів були закладені наприкінці XIX ст. А. Маршаллом, а термін «кластер» вперше було застосовано професором Гарвардської школи (США) М. Портером у 1980-ті роки. За його словами кластер є організаційною формою консолідації зусиль зацікавлених сторін, спрямованих на досягнення конкурентних переваг, за умов становлення постіндустріальної економіки. М. Портер вважав, що у сучасній економіці традиційний галузевий поділ втрачає свою актуальність і на перше місце виходять кластери як системи соціально-економічних взаємозв'язків [1, с. 10]. Отже, у США, де вчені раніше інших почали вивчати принципи розвитку регіональних економік, а М. Портер був піонером-розробником кластерної моделі, промислові кластери стали досить популярними. Сьогодні у США діють 380 найбільших кластерів у сферах високих технологій, виробництва побутових товарів, індустрії сервісу, видобутку природних ресурсів. Частка ВВП США, виробленого у кластерах, становить майже 61%, в них зайнято близько 57% всього трудового потенціалу країни. Яскравим прикладом кластера є «Силіконова долина», де середня заробітна плата фахівців становить 125 тис. дол. у рік, зайнято 2,5 млн. чоловік, венчурні вкладення становлять майже 70 млрд. дол. У штатах формуються комісії з ініціювання створення кластерів, аналітичну роботу здійснюють наукові центри та університети. Комісія розподіляє частки учасників, допомагає переборювати різні труднощі. Первісний капітал виділяється штатом, а потім залучаються кошти приватних компаній. Особливістю американських кластерів є їх участь у глобальній конкуренції. Пріоритетами вважаються інноваційні підходи [2, с. 108].

Сьогодні кластерні стратегії економічного розвитку широко використовуються у всьому світі. Формуючи кластерну політику, державні органи розвинутих країн світу виступають за широку класифікацію кластерів з метою включення до них максимально більшої кількості фірм. У прийнятій методиці оцінки розрізняють такі види кластерів:

– конкурентні кластери, де пріоритетом є лідерство у конкурентній боротьбі (наприклад, автомобілебудування у Детройті, мода у Парижі, вирощування квітів в Амстердамі);

– стратегічні кластери, де на першому плані – підйом економіки відсталого регіону (наприклад, з розробки програмних продуктів в Індії, виведення нових порід великої рогатої худоби у Новій Зеландії);

– виникаючі кластери – з високими темпами розвитку (наприклад, біотехнологічні, а також медіа в Австрії);

– потенційні кластери – з високим рівнем компетенції, яка закладається в підйом економіки регіону (наприклад, для захисту довкілля у Фінляндії);

– стабілізуючі кластери, які сприяють диверсифікації економіки і створенню робочих місць (ділові послуги, туризм) [3, с. 163].

За спрямованістю переважних інтеграційних зв'язків виділяють такі кластери:

– регіональні (регіонально обмежені об'єднання навколо наукового або промислового центру);

– вертикальні (об'єднання всередині одного виробничого процесу);

– горизонтальні (об'єднання різних галузей промисловості в один мегакластер, наприклад, «хімічний» кластер або «агропромисловий» кластер) [3, с. 163-164].

У США, як і в інших розвинутих країнах, для досягнення певних цілей розвитку економіки до питання вибору кластерів підходять, користуючись такою мотивацією:

– кластери виступають факторами оздоровлення внутрішньоміських економік;

– розвиток кластерів пріоритетний для підйому високотехнологічних галузей (окремі штати США, країни ЄС, особливо Скандинавські країни);

– кластери сприяють активізації підприємницької діяльності у економічно відсталих регіонах (наприклад, у деяких регіонах Італії, Іспанії, США);

– кластери забезпечують експорт виробленої продукції (у Новій Зеландії, США, Канаді);

– кластери створюють унікальні умови для підготовки фахівців високої кваліфікації за межами галузевої підготовки (обмін досвідом, загальні центри кластерного навчання) [3, с. 164].

Наприклад, у Канаді реалізується програма територіального розвитку. У всіх провінціях Канади впроваджуються програми розвитку з використанням кластерів, при цьому акцент робиться на розвитку інновацій і впровадженні високих технологій. У провінції Онтаріо ця програма одержала назву JOCA, яка своєю чергою об'єднала 22 програми, що виконуються шістьма міністерствами. Зокрема, у рамках JOCA реалізується проєкт «Нагара» з розвитку депресивного району провінції Онтаріо [2, с. 108].

Китай та Тайвань проводять кластерну політику, пов'язану з технопарками та інкубаторами. Японія використовує кластери для здійснення підтримки інновацій у досить широких масштабах. Сьогодні успіхами у кластеризації економіки можуть пишатися Індія, Бразилія, Чилі. Формування кластера з виробництва вина у Чилі забезпечило лідерство цієї держави у галузі виноробства [2, с. 108].

Одним із центрів найбільшого розвитку кластерної моделі економіки є Європейський Союз. Процес кластеризації європейської економіки здійснювався за такими етапами:

– у 1968 р. у рамках Європейського Союзу було створено Генеральний Директорат з регіональної політики;

– у 1975 р. був сформований Європейський фонд регіонального розвитку;

– у 1988 р. Європарламентом була прийнята Хартія регіоналізму і почала діяти Рада регіональних та місцевих об'єднань;

– у 2000 р. відбувся саміт у Лісабоні, який проголосив обов'язковість формування країнами ЄС національних програм кластеризації. На цьому ж саміті було створено ERA (European Research Area), «Європейський дослідницький простір» і затверджена Програма розвитку регіональних інноваційних систем (RIS);

– у лютому 2007 р. на саміті у Брюсселі був схвалений Маніфест кластеризації Європи;

– 21 січня 2008 р. на саміті у Стокгольмі був прийнятий Європейський кластерний меморандум – план дій Європи щодо забезпечення зростання конкурентоспроможності [1, с. 10-11].

Принципи кластеризації ефективно використовуються в Європейському Союзі: економіка Нідерландів поділена на 20 кластерів; у Данії 40% підприємств, що забезпечують 60% експорту, функціонують у складі кластерів; а в Австрії діють транскордонні кластери з Угорщиною, Італією, Швейцарією та Німеччиною [4, с. 70]. Кластери забезпечують майже 30% загального рівня зайнятості в Італії [2, с. 108].

Найбільша кількість промислово-виробничих кластерів європейських країн функціонують у таких базових галузях:

– електронні технології та зв'язок, інформатика – Швейцарія, Фінляндія;

– фінансовий сектор – Східний Лондон, Великобританія;

– біотехнології та біоресурси – Нідерланди, Франція, Німеччина, Велика Британія, Норвегія;

– фармацевтика і косметика – Данія, Швеція, Франція, Італія, Німеччина;

– агро- та харчове виробництво – Фінляндія, Бельгія, Франція, Італія, Нідерланди;

– нафтогазовий комплекс і хімія – Швейцарія, Німеччина, Бельгія;

– машинобудування і ремонт, електроніка – Нідерланди, Італія, Німеччина, Норвегія, Ірландія, Швейцарія;

– охорона здоров'я – Швеція, Данія, Швейцарія, Нідерланди;

– комунікації і транспорт – Нідерланди, Норвегія, Ірландія, Данія, Фінляндія, Бельгія;

– енергетика – Норвегія, Фінляндія;

– авіаційна і космічна галузі – Франція;

– будівництво – Фінляндія, Бельгія, Нідерланди;

– освіта, технопарки – Німеччина, Франція, Фінляндія, Австрія;

– легка промисловість – Швейцарія, Австрія, Італія, Швеція, Данія, Фінляндія;

– деревно-паперовий комплекс – Фінляндія [5].

Франція є взірцем застосування кластерної стратегії у розвитку кластерів на основі концентрації підприємств навколо великої компанії. У країні затверджено 99 проєктів, які об'єднують 4,3 тис. підприємств. Найбільш відомими кластерами є авіаційно-космічний кластер у Тулузі та парфумний кластер у Грасі. Велика кількість інноваційних кластерів у Франції створені у легкій (9 кластерів) та парфумній (10 кластерів) галузях, продукція цих кластерів є досить конкурентоспроможною на світовому ринку [6, с. 58].

У Франції впроваджується низка заходів державної підтримки, спрямованих на формування та розвиток кластерів, а саме: централізоване регулювання інноваційної діяльності; стимулювання НДДКР для потреб промисловості; бюджетне асигнування наукоємних видів бізнесу; зниження податку на інвестиції у НДДКР. Кластерна політика здійснюється Агенцією територіального планування DATAR, основною метою якого є стимулювання кооперації між компаніями, а також між компаніями та регіональними освітніми та дослідницькими інститутами, місцевими органами влади для стимулювання регіонального економічного розвитку Франції.

У Великій Британії кожний регіон має різні умови для створення кластерів. Найбільша кількість інноваційних кластерів створена у сільському господарстві (10 кластерів), у сфері фінансових послуг (7 кластерів), у туристичній галузі (6 кластерів), у меблевій галузі (6 кластерів), у галузі зі збору автомобільного устаткування (5 кластерів), у сфері програмного забезпечення (5 кластерів). Державна кластерна політика Великої Британії характеризується добре опрацьованою стратегією підвищення національної продуктивності та зменшення регіональних диспропорцій за її рівнем. Наприклад, державна підтримка промислових кластерів здійснюється у межах програми «Мережі шотландських підприємств» [6, с. 58].

В Італії кластеризація розвивається у вигляді індустріальних округів на основі промислових агломерацій італійського типу. В Італії виробничі малі та середні підприємства, як правило, концентруються у межах промислових районів та формують міжкорпоративні мережі. В Італії функціонує 200 кластерів, які об'єднують 60 тис. підприємств, в основному малих, з кількістю зайнятих 600 тис. осіб. Іттовіаційні кластери в Італії створювались у таких галузях: 32% кластерів – у легкій промисловості (у виробництві одягу та взуття); 19% кластерів – у туристичній галузі; 13% – у меблевій галузі; 12% – у парфумерній галузі; 10% – у галузі з виробництва керамічної плитки. Уряд Італії здійснює активну кластерну політику, спрямовану на розвиток локальних виробничих систем та промислових округів через формування спеціальних центрів та посередницьких структур, покликаних підвищити технологічний рівень та інноваційні можливості дрібного та середнього бізнесу [6, с. 58].

Висновки. Отже, міжнародний досвід свідчить:

– кластери за своєю сутністю – це група близьких, географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які спільно діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямів діяльності та взаємодоповнюють один одного [6, с. 54];

– класифікація кластерів (за спрямованістю переважних інтеграційних зв'язків, за галузями економіки та видами діяльності) демонструє багатосторонній характер їх функціонування. Завдяки цьому кластери можна вважати універсальними інструментами розвитку економіки;

– кластери доцільно використовувати як у національних, так і регіональних економіках. Одним із показових прикладів кластерної регіональної економіки є економіка Європейського Союзу;

– кластерна політика країн Європи і ЄС у цілому демонструє доцільність державної (і міждержавної) підтримки кластерів і як її результат – ефективний розвиток національної та регіональної економік, а через них – позитивний вплив на розвиток глобальної економіки.

Сучасна економіка все більше набуває глобального характеру, всі суб'єкти якої (країни, регіони, транснаціональні корпорації та ін.) тісно взаємодіють між

соботою. В умовах глобалізації можна запропонувати такі заходи щодо розвитку кластерної економіки:

- організація науково-дослідних інститутів і лабораторій для вивчення потенціалу кластерної економіки;
- формування на основі проведених наукових досліджень кластерної політики країн і регіонів світу;
- створення законодавчо-нормативної бази започаткування і функціонування кластерів;
- обов'язкова державна підтримка діяльності кластерів;
- створення національних, регіональних та міжнародних організацій для регулювання розвитку кластерів.

Таким чином, кластери демонструють значний потенціал у сфері ефективного розвитку сучасної глобальної економіки. Тому можна вважати доцільним вивчення світового досвіду діяльності кластерів і впровадження його в економіці України, враховуючи особливості її розвитку.

Література.

1. Ямчук А.В. Деякі питання побудови інноваційно-інформаційних кластерів / А.В. Ямчук // Проблеми науки. – 2012. – № 4. – С. 10–15.
2. Бондарчук Н.В. Функціонування кластерів: світовий і вітчизняний досвід / Н.В. Бондарчук // Економіка та держава. – 2010. – № 9. – С. 107–109.
3. Адаманова З.О. Інноваційні кластери в національних економічних системах (НЕС): світовий досвід і можливості його адаптації в умовах України / З.О. Адаманова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 5/1. – С. 162–163.
4. Пушкар Т.А. Світовий досвід формування й розвитку мережевих і кластерних об'єднань / Т.А. Пушкар, В.Г. Федорова // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 11-12. – С. 68–71.
5. Європейська кластерна обсерваторія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klasterobservatory.eu>
6. Комар Н. Концепція формування та державної підтримки кластерних структур в Європі / Н. Комар // Вісник Тернопільського національного технічного економічного університету. – 2014. – № 2. – С. 53–64.
7. Швецов А. Пространственный кластер как инструмент активизации инновационного развития / А. Швецов // Проблемы теории и практики управления. – 2014. – № 4. – С. 51–61.

References.

1. Yanchuk, A.V. (2012), "Some issues of building innovative and information clusters", *Problemy nauky*, vol. 4, pp. 10–15.
2. Bondarchuk, N.V. (2010), "The functioning of clusters: international and domestic experience", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 107–109.
3. Adamanova, Z.O. (2012), "Innovative clusters in national economic systems (NES): global experience and opportunities its adaptation to Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 5-1, pp. 162–163.
4. Pushkar, T.A. and Fedorova, V.H. (2011), "International experience of formation and development of networking and cluster associations", *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, vol. 11-12, pp. 68–71.
5. European Cluster Observatory, available at: <http://www.klasterobservatory.eu>
6. N. Komar, N. (2014), "Conception of development and state support of cluster structures in Europe", *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho tekhnichnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 2, pp. 53–64.
7. Shvetsov, A. (2014), "The spatial cluster as activation's tool of the innovation development", *Problemy teorii i praktiki upravlenija*, vol. 4, pp. 51–61.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016 р

ТОВ "ДКС Центр"